

Sammanfattning

Den större vattensalamandern (*Triturus cristatus*) är ett svansgroddjur med komplex livscykel (Fig. 1) som förekommer i en stor del av Europa österut till Ural (Fig. 2). I Sverige är den spridd främst i de södra och mellersta delarna (Fig. 3), och vi har ansvar för en övervägande andel av de Fennoskandiska populationerna.

Trots den geografiska utbredningen är den större vattensalamandern inte allmän, utan genomgår en kontinuerlig och på vissa håll snabb tillbakagång. Arten är fridlyst och var fram till 2005 rödlistad som Missgynnad (NT). I rödlistan 2005-2010 har den omkategoriserats som Livskraftig (LC). Likväl uppvisar återinventeringsstudier utförda under 2005 att arten inte har återfunnits på mellan 20-40 % (medel 34 %) av de inlandslokaler som påträffats under inventeringar med systematisk metod sedan början av 1990-talet. Den större vattensalamandern har ett starkt skydd genom att den är upptagen i Bernkonventionen och i EU:s art- och habitatdirektiv. Sveriges åtaganden i detta arbete regleras framförallt genom Artskyddsförordningen.

Arten förekommer i vad som här benämns *småvattenlandskap*, d.v.s. mosaikartade landskap med ängs- och hagmarker, lövrik skog med död ved eller block i markskiktet, samt god tillgång på fisk- och kräftfria småvatten. I skogs- och kustnära landskap, och i norra Sverige, används små fiskfria sjöar och tjärnar, eller genom landhöjningen nybildade småvatten och t.o.m. större hållkarsmiljöer. Den primära orsaken till att arten gått tillbaka under 1900-talet hänger samman med den snabba landskapsomställning som förändrat våra kulturlandskap samt hur jord- och skogsbruk bedrivits. Småvatten har fyllts igen eller påverkats av markavvattning och läckage av gödnings- och bekämpningsmedel. Landmiljöer har ställts om till åkermark eller omsatts till produktivt skogsbruk med barrträd i fokus.

Den större vattensalamandern har flera egenskaper som gör den känslig för förändringar i dess livsmiljö. Exempelvis är arten relativt selektiv i sitt val av livsmiljö och den bär på en genetisk defekt som resulterar i att hälften av alla ägg dör innan kläckning. Tillförlitliga lokalbaserade uppgifter har tagits fram genom inventeringar med standardiserad metodik som utförts i landet sedan andra hälften av 1980-talet. Genom dessa undersökningar har över 4 000 småvatten undersökts, och arten har totalt påträffats i ca 900 av dessa. Sannolikt förekommer regelbunden förökning i långt färre lokaler, kanske endast i ca en tredjedel varje givet år. Fastän arten har inventerats i så hög grad, om än översiktligt, har markägare generellt inte informerats om förekomster på deras marker. Detta faktum kan möjligen förklara en avsevärd andel av den habitatförlust som nyligen observerats i återinventeringen från 2005. Information och ersättning till markägare kan därför vara en viktig nyckel till artens bevarande.

Den större vattensalamandern har inte varit föremål för några riktade åtgärder, även om punktinsatser genomförts på olika håll i landet. Den har sannolikt gynnats av insatser för att etablera fler småvatten och våtmarker i

odlingslandskapet (t.ex. i Skåne län), men insättning av fisk och kräftor i sådana miljöer kan också ha förhindrat artens etablering i många av de skapade miljöerna.

Sammantaget är utsikterna ändå goda för att bromsa artens minskning och stabilisera populationsutvecklingen för att slippa framtida brandkårsutryckningar. Groddjur har generellt en tendens att svara snabbt och positivt på åtgärder i deras livsmiljöer. En tillgång i detta arbete är även den större vattensalamanderns stora värde som symbolart för bevarandearbeten i småvattenlandskapet.

Åtgärdsprogrammet för större vattensalamander är ett vägledande men inte bindande aktionsprogram för att uppnå gynnsam bevarandestatus för arten i Sverige. I åtgärdsprogrammet ingår informations- och inventeringsinsatser för att öka kunskapen om arten och dess situation, samt åtgärder för att sköta, restaurera och nyskapa livsmiljöer och därigenom stabilisera populationsutvecklingen. Dessutom bör ett antal större områden där arten har särskilt goda förutsättningar ges ett långsiktigt skydd.

Åtgärdsprogrammet löper under 2006-2010. Den del av kostnaderna för åtgärder som kan finansieras inom åtgärdsprogrammet beräknas uppgå till 2 745 000 kr. Åtgärdsprogrammet för större vattensalamander koordineras av Länsstyrelsen i Örebro.